

УДК 616.831-005.1-071.7

Н.В. Пашковська, С.М. Шевчук

Динаміка показників когнітивних функцій та емоційно-особистісних реакцій у хворих з діабетичною енцефалопатією під впливом лікування цитиколіном

ДЗ «Вузлова клінічна лікарня станції Чернівці
ДТГО «Львівська залізниця», м. Чернівці
Буковинський державний медичний університет, м. Чернівці

Ключові слова: цукровий діабет, енцефалопатія, когнітивні функції, цитиколін.

Цукровий діабет (ЦД), що останнім часом набув ознак неінфекційної епідемії, визнано незалежним чинником ризику цереброваскулярної патології [10]. За даними експертів ВООЗ, у світі нараховується майже чверть мільярда хворих на цю ендокринно-обмінну хворобу, а до 2030 року очікується зростання кількості їх у 1,5 разу. В Україні за останні 15 років захворюваність на ЦД збільшилася удвічі. Кількість пацієнтів ще у 2006 році подолала мільйонну позначку, водночас, за даними епідеміологічних досліджень, реальний показник утричі вищий [3].

Хронічні ураження головного мозку при ЦД називають діабетичною енцефалопатією (ДБЕ). Центральна діабетична нейропатія, на відміну від периферичної, є найменш дослідженою частиною нейродіабетології, що нерідко залишається поза рамками наявних клінічних класифікацій [4].

Як свідчать результати попередніх досліджень, порушення когнітивної сфери та емоційно-особистісних реакцій є невід'ємною частиною клінічної картини ДБЕ, перешкоджають адаптації хворого, негативно впливають на комплаєнс, погіршують виконання лікувальних рекомендацій, зокрема щодо дієти, прийому пероральних гіпоглікемізуювальних препаратів, інсулінотерапії, самоконтролю тощо [5, 6].

При ЦД окиснювальний стрес супроводжується збільшенням вмісту в мембрані гідропероксидів фосфоліпідів і рівня окисненої форми холестеролу — 7-оксохолестеролу, зниженням вмісту фосфатидилхолестеролу, зміною жирнокислотного складу фосфоліпідів, активності іонтранспортних систем, утворенням зшивань між молекулами білків, порушенням асиметрії плазматичних мембран із виходом фосфатидилсерину з внутрішнього моношару у зовнішній. Порушення цілісності мембран спричинює клітинну дисфункцію та зменшує їхню резистентність до шкідливого впливу вільних радикалів. Крім того, поява на поверхні клітини негативно зарядженого фосфатидилсерину, по-перше, значно підвищує аде-

зивні властивості клітин, веде до ураження судинного ендотелію, порушення мікроциркуляції та тромбоутворення, по-друге, дає сигнал до індукції апоптозу [9]. Ось чому надзвичайно важливим для поліпшення когнітивного забезпечення, корекції порушень функціонального стану ендотелію, гемореологічних змін, боротьби з оксидантним стресом, індукцією клітинної загибелі при ДБЕ є пошук препаратів, здатних відновити фосфоліпідний баланс клітинних мембран.

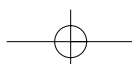
Мета дослідження — з'ясування ефективності застосування цитиколіну у комплексному лікуванні хворих з ДБЕ.

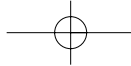
Матеріали та методи

Обстежено 73 пацієнтів з ДБЕ, середній вік — $(52,4 \pm 10,74)$ року. Серед них було 47,9 % чоловіків та 52,1 % жінок, що лікувалися в стаціонарному відділенні Чернівецького обласного ендокринологічного центру і неврологічному відділенні Вузлової клінічної лікарні станції Чернівці, та 20 практично здорових осіб, які склали контрольну групу. ДБЕ встановлено у 31 хворого на ЦД типу 1 та у 42 пацієнтів з ЦД типу 2. У 11 хворих на ЦД типу 1 діагностовано ДБЕ I стадії, у 12 — II, у 8 — III. У 12 хворих виявлено ЦД типу 2 I стадії, у 17 — II, у 13 — III.

Діагноз енцефалопатії встановлювали на підставі скарг, анамнестичних даних, об'єктивного статусу, даних доплерографії магістральних артерій голови, комп'ютерної, рентгенівської та магнітно-резонансної томографії, загальноприйнятих лабораторних методик.

Для оцінки динаміки когнітивних функцій та емоційно-особистісних реакцій у хворих з ДБЕ за використання цитиколіну було створено дві групи. Хворі першої групи (23 особи) отримували стандартне лікування ДБЕ, що включало, крім адекватної гіпоглікемізуювальної терапії, вазоактивні препарати та нейропротектори, за потреби — гіпотензивну терапію. Пацієнти другої групи (34 хворих) на тлі стандартного лікування отримували

нейропротекторний препарат цитиколін («Цераксон») у дозі 600 мг/добу протягом 5–6 тиж. Вибір зумовлений тим, що цитиколін є попередником компонентів клітинної мембрани, володіє широким спектром дії — сприяє відновленню мембран клітин, інгібує дію фосфоліпаз, перешкоджаючи утворенню вільних радикалів, впливає на механізми апоптозу [7].

Задля встановлення особливостей когнітивних функцій використовували тест MMSE (Mini Mental State Examination — міні-тест оцінки психічного статусу), методики оцінки уваги за таблицею Шульце в модифікації Ф.Д. Горбова та пам'яті у тесті «Запам'ятовування 10 слів» (за методом А.Р. Лурія). Для оцінки особистісної та реактивної тривожності використовували шкалу Ч.Д. Спілберга, адаптовану Ю.Л. Ханіним, ступеня депресивних розладів — за шкалою А.Т. Бека [1, 2].

Статистичний аналіз результатів дослідження здійснювали за спеціальними програмами із застосуванням параметричних (t-критерій Стьюдента) та непараметричних (ранговий критерій Манна—Уїтні, парний T-критерій Вілкоксона) методів варіаційної статистики, дані порівнювали із адекватними показниками групами контролю. Математичну

обробку отриманих даних проводили за допомогою програм Primer of Biostatistics. Version 4.03.

Результати та обговорення

Перший етап дослідження полягав у вивченні ефективності цитиколіну при лікуванні інтелектуально-мнестичних розладів у хворих з ДБЕ.

Динаміку показників когнітивного забезпечення хворих з ДБЕ, за даними MMSE, на тлі лікування наведено в табл. 1.

Як видно з представлених даних, у хворих обох груп вірогідно зростав загальний бал тесту MMSE, проте помітніше у пацієнтів, яким додатково призначали цитиколін (на 9,4 проти 5,7 % у хворих, що отримували тільки базисну терапію). Найбільш статистично значущі зміни встановлено за субтестами дослідження уваги та пам'яті зі збільшенням показників на 18,5 та на 24,9 % відповідно, водночас як у групі порівняння спостерігалися тільки невірогідні тенденції до зростання їх.

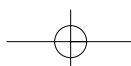
Показник перцептивно-гностичної сфери після базисної терапії збільшувався незначно (на 6,2 %), але вірогідно. Застосування на тлі загальноприйнятої терапії цитиколіну сприяло помітнішому його зростанню (на 15,4 %).

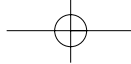
Таблиця 1

Динаміка показників когнітивного забезпечення хворих з ДБЕ за даними MMSE на тлі застосування цитиколіну

Група	Базисне лікування (n = 23)		Базисне лікування + цитиколін (n = 34)	
	Me	Вірогідність змін, W/p	Бал	Вірогідність змін, W/p
<i>Загальний бал</i>				
До лікування	24,61	W = -120,0	24,39	W = -406,0
Після лікування	26,0	p < 0,05	26,67	p < 0,001
<i>Субтести / Орієнтація</i>				
До лікування	9,78	W = -3,0	9,93	W = -5,0
Після лікування	9,87	p > 0,05	10,00	p > 0,05
<i>Сприйняття</i>				
До лікування	2,91	W = -10,0	2,85	W = -15,0
Після лікування	3,0	p > 0,05	2,92	p > 0,05
<i>Увага</i>				
До лікування	2,78	W = -14,0	2,71	W = -120,0
Після лікування	2,96	p > 0,05	3,21	p < 0,05
<i>Пам'ять</i>				
До лікування	2,04	W = -15,0	2,05	W = -120,0
Після лікування	2,26	p > 0,05	2,56	p < 0,05
<i>Мова, читання, письмо</i>				
До лікування	7,13	W = -36,0	6,97	W = -325,0
Після лікування	7,57	p < 0,05	8,04	p < 0,001

Примітка. Тут і далі n — кількість хворих у групі; Me — медіана; W/p — вірогідність щодо показників до лікування (W — парний критерій Уїлкоксона).

Для глибшого аналізу динаміки когнітивного забезпечення на тлі лікування ми дослідили швидкість сенсомоторних реакцій та об'єм уваги із застосуванням методики відшукування чисел за таблицями Шульте у модифікації Горбова (табл. 2). У обох групах спостереження під час першого етапу дослідження (відшукування червоних чисел у прямому порядку) встановлено вірогідне зменшення показника швидкості сенсомоторних реакцій, проте помітніше у разі застосування на тлі базисної терапії обраного церебропротектора (на 14,9 проти 6,1 % в групі порівняння).

Другий етап дослідження (відшукування чорних чисел у зворотному порядку) в групі хворих, що отримували тільки базисну терапію, засвідчив невірогідну тенденцію до скорочення часу, витраченого на завдання. У пацієнтів, що додатково отримували цитиколін, кількість секунд на виконання тесту вірогідно зменшилася на 10,5 % із вірогідною різницею між групами. Аналогічні закономірності помічено під час третього етапу (почергове відшукування чорних та червоних чисел) із статистично значущим зменшенням (на 12,4 %) тривалості виконання тесту у хворих, яким додатково призначали цитиколін, чого не спостерігали в групі порівняння.

Отже, у хворих, що отримували базисну терапію, зберігалися нестійкість та схильність до виснаження, водночас як призначення цитиколіну сприяло значному пришвидшенню сенсомоторних реакцій за всіма параметрами.

Задля з'ясування динаміки показників короткочасної та тривалої пам'яті у хворих з ДБЕ застосували методику «Запам'ятовування 10 слів» (табл. 3). У пацієнтів, яким проводили базисне лікування, вірогідно зростала кількість згаданих

слів під час 1–5-ї спроб — на 26,4, 16,4, 15,4, 11,0 і 10,2 % відповідно.

На етапі відтворення запропонованих слів через годину не встановлено статистично значущих змін, що засвідчує оптимізацію короткочасного запам'ятовування без значних змін з боку тривалої пам'яті. В групі хворих, які додатково отримували цитиколін, встановлено вірогідне збільшення кількості відтворених слів на всіх етапах дослідження: на 39,0 % — за першої спроби, на 34,9 % — за другої, на 20,2 % — за третьої, на 16,5 % — за четвертої, на 13,2 % — під час п'ятої та на 20,3 % — через годину, що вказує на значне поліпшення показників як короткочасної, так й тривалої пам'яті.

Отже, можна дійти висновку, що церебропротекторний препарат цитиколін ефективно поліпшує когнітивні функції у хворих з ДБЕ.

Наступний етап нашої роботи полягав у встановленні динаміки показників емоційно-особистісних розладів у хворих з ДБЕ на тлі лікування.

Під час дослідження реактивної тривожності за шкалою Спілберга—Ханіна (табл. 4) виявило незначне, але вірогідне зменшення кількості балів в обох групах, водночас помітніше у пацієнтів, які на тлі базисної терапії отримували цитиколін (на 6,5 проти зниження на 3,1 % в групі порівняння). Показник особистісної тривожності зазнавав тенденції до зниження у представників обох груп, водночас без статистично значущих змін.

Ступінь депресивних розладів у основній групі зменшувався помітніше: на 9,7 проти 4,6 % в групі порівняння.

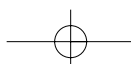
Таким чином, застосування цитиколіну не тільки поліпшує когнітивне забезпечення пацієнтів, оптимізуючи сенсомоторну реактивність та амнестичні процеси, а й зменшує ступінь вияву

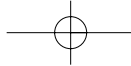
Таблиця 2

Динаміка показників швидкості сенсомоторних реакцій у хворих з ДБЕ на тлі застосування цитиколіну, с

Група	Базисне лікування (n = 23)		Базисне лікування + цитиколін (n = 34)	
	M ± m	Вірогідність змін	M ± m	Вірогідність змін
<i>1-й етап</i>				
До лікування	70,6 ± 1,63	p ₁ < 0,05	73,1 ± 1,63	p ₁ < 0,001
Після лікування	66,23 ± 1,38		62,2 ± 1,19	
<i>2-й етап</i>				
До лікування	82,1 ± 1,66	p ₁ > 0,05	82,51 ± 1,57	p ₁ < 0,001
Після лікування	77,3 ± 1,29		73,9 ± 1,06	
<i>3-й етап</i>				
До лікування	234,2 ± 5,23	p ₁ > 0,05	236,9 ± 4,99	p ₁ < 0,001
Після лікування	217,2 ± 3,08		207,7 ± 2,43	

Примітка. n — кількість хворих у групі; p₁ — вірогідність змін щодо показників до лікування; p₂ — вірогідність змін щодо групи порівняння.

емоційно-особистісних розладів, зокрема тривожність та депресію.

Як відомо, цитиколін — цитидин 5'-дифосфохолін є сполукою, яка присутня у всіх клітинах організму та бере участь у синтезі фосфатидилхоліну — головного мозкового фосфоліпиду. Препарат зменшує втрату цієї субстанції, що розпадається при ішемії до жирних кислот й високотоксичних вільних радикалів. Холін, що входить до

складу цитиколіну, служить основою для утворення ацетилхоліну, дефіцит якого в головному мозку зумовлює порушення пам'яті та інших когнітивних функцій [11]. Отже, сприятливий вплив цитиколіну на когнітивні функції та емоційно-особистісні реакції у хворих з ДБЕ, на нашу думку, пов'язаний з активізацією холінергічної системи, синтезу та вивільнення дофаміну й норадреналіну в певних ділянках мозку, підвищенням

Таблиця 3

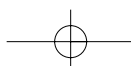
Динаміка показників короткочасної та тривалої пам'яті у хворих з ДБЕ на тлі застосування цитиколіну (кількість слів)

Група	Базисне лікування (n = 23)		Базисне лікування + цитиколін (n = 34)	
	Me	Вірогідність змін, W/p	Me	Вірогідність змін, W/p
		<i>1-ша спроба</i>		
До лікування	3,45	W = -171,0	3,41	W = -780,0
Після лікування	4,36	p < 0,05	4,74	p < 0,001
		<i>2-га спроба</i>		
До лікування	4,14	W = -105,0	3,95	W = -780,0
Після лікування	4,82	p < 0,05	5,33	p < 0,001
		<i>3-тя спроба</i>		
До лікування	5	W = -136,0	5,10	W = -703,0
Після лікування	5,77	p < 0,05	6,13	p < 0,001
		<i>4-та спроба</i>		
До лікування	5,73	W = -105,0	5,59	W = -465,0
Після лікування	6,36	p < 0,05	6,51	p < 0,001
		<i>5-та спроба</i>		
До лікування	6,27	W = -91,0	6,23	W = -435,0
Після лікування	6,91	p < 0,05	7,05	p < 0,001
		<i>6-та спроба</i>		
До лікування	4,45	W = -44,0	4,28	W = -435,0
Після лікування	4,82	p > 0,05	5,15	p < 0,001

Таблиця 4

Динаміка показників тривожності та депресії у хворих з ДБЕ на тлі застосування цитиколіну

Група	Базисне лікування (n = 23)		Базисне лікування + цитиколін (n = 34)	
	Бал, Me	Вірогідність змін, W/p	Бал, Me	Вірогідність змін, W/p
		<i>Тривожність / Особистісна</i>		
До лікування	49,45	W = 66,0	47,82	W = 300,0
Після лікування	48,55	p < 0,05	46,05	Z = 4,315 p < 0,05
		<i>Реактивна</i>		
До лікування	42,36	W = 136,0	41,97	W = 595,0
Після лікування	41,05	p < 0,05	39,26	Z = 5,108 p < 0,01
		<i>Депресія</i>		
До лікування	17,91	W = 120,0	18,33	W = 718,0
Після лікування	17,09	p < 0,05	16,56	Z = 5,188 p < 0,001

синтезу фосфоліпідів, стабілізацією клітинних мембран та збільшенням захоплення глюкози нейронами.

Висновки

1. Застосування у комплексному лікуванні хворих з ДБЕ цитиколіну протягом 5–6 тиж сприяє ефективному усуненню когнітивного дефіциту із вірогідним зростанням показника MMSE-тесту (Mini Mental State Examination) на 9,4 %.

2. Поліпшення когнітивних функцій у хворих з ДБЕ на тлі призначення цитиколіну відбувається

ся за рахунок зростання швидкості сенсомоторних реакцій, концентрації уваги, оптимізації показників як короткочасної, так й тривалої пам'яті.

3. Використання на тлі базисної терапії цитиколіну у пацієнтів з ДБЕ спричинює зменшення ступеня вияву емоційно-особистісних розладів за рахунок зниження показників реактивної тривожності за шкалою Спілберга—Ханіна (на 6,5 %) та депресії за шкалою Бека (на 9,7 %).

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні впливу цитиколіну на інші клінічно-діагностичні показники хворих з ДБЕ.

Література

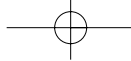
1. Величковский Б.М. Когнитивная наука. Основы психологии познания в 2-х томах (том I). — М.: Академия, 2006. — 448 с.
2. Величковский Б.М. Когнитивная наука. Основы психологии познания в 2-х томах (том II). — М.: Смысл: Издательский центр «Академия», 2006. — 432 с.
3. Маньковский Б.Н. Лечение артериальной гипертензии у больных сахарным диабетом // Ліки України. — 2009. — № 5 (131). — С. 9–13.
4. Мищенко Т.С., Перцева Т.Г. Сахарный диабет и хронические нарушения мозгового кровообращения // Укр. неврол. журн. — 2008. — № 3 (8). — С. 4–13.
5. Пашковська Н.В. Диференційні особливості особистісно емоційних реакцій хворих на діабетичну енцефалопатію залежно від стадії та типу основного захворювання // Клін. та експер. патол. — 2007. — Т. VI. — № 2. — С. 58–62.
6. Пашковська Н.В. Особливості когнітивних функцій у хворих на діабетичну енцефалопатію залежно від стадії та типу основного захворювання // Мед. перспективи. — 2007. — № 3. — С. 8–12.
7. Черний В.И., Островая Т.В., Андронova И.А. О целесообразности сочетанного применения нейропротекторов при острой церебральной недостаточности различной этиологии // Укр. неврол. журн. — 2008. — № 1. — С. 48–56.
8. Adibhatla R.M., Hatcher J.F. Cytidine 5'-diphosphocholine (CDP-Choline) in stroke and other CNS disorders // Neurochem. Res. — 2005. — Vol. 30. — N 1. — P. 15–23.
9. Alterations in the transfer of phospholipids from very low density lipoproteins to activated platelets in type 2 diabetes / S. Ibrahim, N. Guillot, V. Pruneta Deloche et al. // Atherosclerosis. — 2009. — Vol. 203. — N 1. — P. 119–125.
10. Factors associated with poor glycemic control among patients with Type 2 diabetes / M. Khattab, Y.S. Khader, A. Al-Khawaldeh et al. // J. Diabetes Complications. — 2009. — Vol. 171. — N 17. — P. 1420.
11. Saver J.L. Citicoline: update on a promising and widely available agent for neuroprotection and neurorepair / J.L. Saver // Rev. Neurol. Dis. — 2008. — Vol. 5. — N 4. — P. 167–177.

Н.В. Пашковская, С.М. Шевчук

Динамика показателей когнитивных функций и эмоционально-личностных реакций у больных с диабетической энцефалопатией под влиянием лечения цитиколином

У больных с диабетической энцефалопатией изучены особенности показателей когнитивных функций и эмоционально-личностных реакций на фоне применения в комплексном лечении цитиколина.

Назначение цитиколина способствовало уменьшению когнитивного дефицита. Установлено увеличение показателя MMSE-теста, скорости сенсомоторных реакций, улучшение концентрации внимания, кратковременной и долговременной памяти, снижение показателей тревожности и депрессии.

N.V. Pashkovska, S.M. Shevchuk

**The dynamics of indices of cognitive functions
and personality-emotional reactions in patients with diabetic
encephalopathy under the influence of citicoline treatment**

The indices of cognitive functions and personality-emotional reactions were investigated in patients with diabetic encephalopathy under the influence of Citicoline as a part of complex treatment.

The Citicoline administration promoted the attenuation of cognitive deficit. The increase of MMSE-test indices, of sensomotor reactions' velocity, concentration of attention, short-term and long-lasting memory indices, short-term and long-lasting memory indices, decrease index of anxiety of reactivity and depression have been established.

